

BEHEERSWERKZAAMHEDEN AAN GRAFTEN EN DE VERMINDERING VAN HET EROSIEPROBLEEM

PIERRE GROOTEN, Retersbeek 15, Klimmen

Reeds gedurende tientallen jaren stroomt er jaarlijks honderden m³ vruchtbare landbouwgrond naar de Maas toe. Door het Zuid-Limburgse reliëf en de samenstelling van de toplaag van de bodem, is onze grond bij een sterk gemechaniseerde agrarische bedrijfsvoering plaatselijk erosiegevoelig.

De bovenlaag van onze löss-bodem speelt bij iedere regen- en sneeuwvui en bij afgaande vorst steeds vaker en in grotere hoeveelheden dalwaarts.

In vergelijking met de vroegere landbouwkundige situatie, waarbij een grotere samenhang bestond tussen de agrarische- en de beheersaspecten van de werkzaamheden die plaatsvonden, zijn de landbouwkundige ingrepen tegenwoordig veel meer in strijd met elkaar (SCHOUTEN *et al.*, 1985, VAN EIJDEN & IMESON, 1985).

De vroeger bij de landbouwers in gebruik zijnde landschapselementen als hagen, houtwallen, hakhoutgrachten, sloten, bosjes en poelen worden nu vaak alleen nog ervaren als "sta in de weg" voor een doelmatige agrarische bedrijfsvoering. De overlast die eertijds niet in dergelijk grote mate ervaren werd, wordt heden ten dage als zodanig steeds vaker als argument gehoord om deze landschapselementen op te ruimen.

Dat de gebruiksmogelijkheden van deze elementen niet erg meer mee tellen (brandhout, geriefhout, schaduwboomen voor het vee), komt door het feit dat al deze behoeften op andere manieren (meestal door goedkopere of minder arbeidstijd kostende zaken) vervangen worden.

Door deze overlastsituatie zijn in de akker- en weidegebieden ten aanzien van deze elementen vaak keuzes gemaakt, die zowel de uiterlijke verschijningsvorm als de innerlijke structuur ervan, niet ten goede komen.

Drie vegetatieopnamen van een ver-
ruigde graft, die een onderdeel vormt
van de holle weg, het Klein Weegske
(gemeente Voerendaal fig. 1), staan
vermeld in tabel I. Het gaat hier om 3
opnamen van permanente quadraten
waarbij alleen de bedekkingsgraden
volgens de methode Braun-Blanquet
zijn vermeld.

Meer name in de akkerbouwgebieden heeft een enorme daling van het aantal typen plantengemeenschappen die op bijvoorbeeld graften voorkomen, plaatsgevonden (WESTHOFF & WEEDA,

(Wageningen, 1985) overduidelijk.

Zij constateren onder andere dat het aantal soorten loopkevers in houtsingels afneemt naarmate er minder variatie in de structuur van deze beplantingselementen gehandhaafd blijft, door het niet plegen van regulier (= cyclisch terugkerend) onderhoud (NELEMANS, 1979). Vergelijkende onderzoeken met eensluidende resultaten zijn ook uitgevoerd voor dassen, vogels en landslakken (GELDERBLOM *et al.*, 1985).

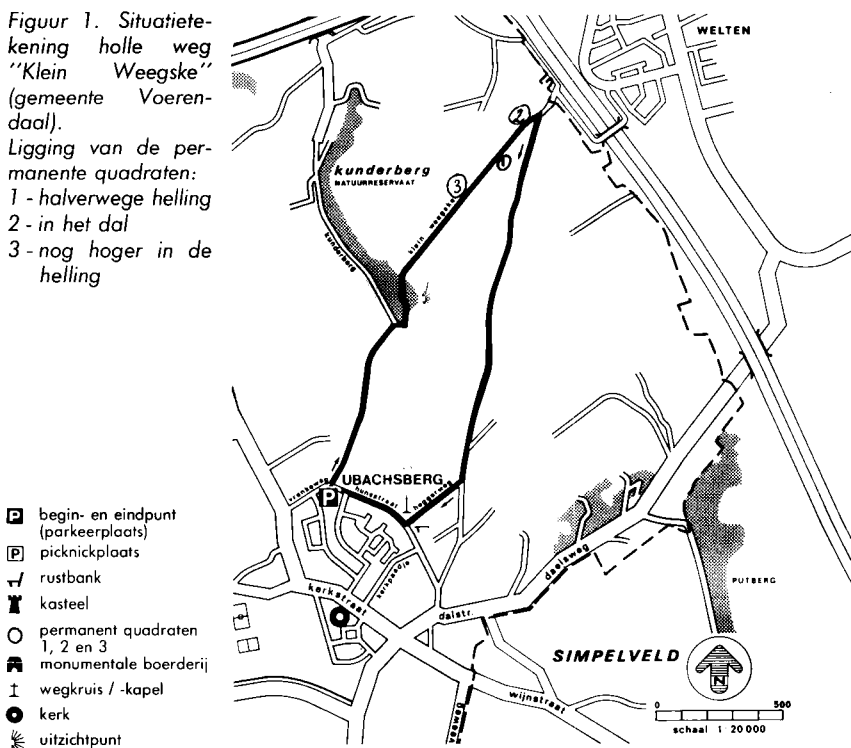
BEHEERSTECHNISCHE INGREEP ALS EROSIEBESTRIJDINGSMIDDEL

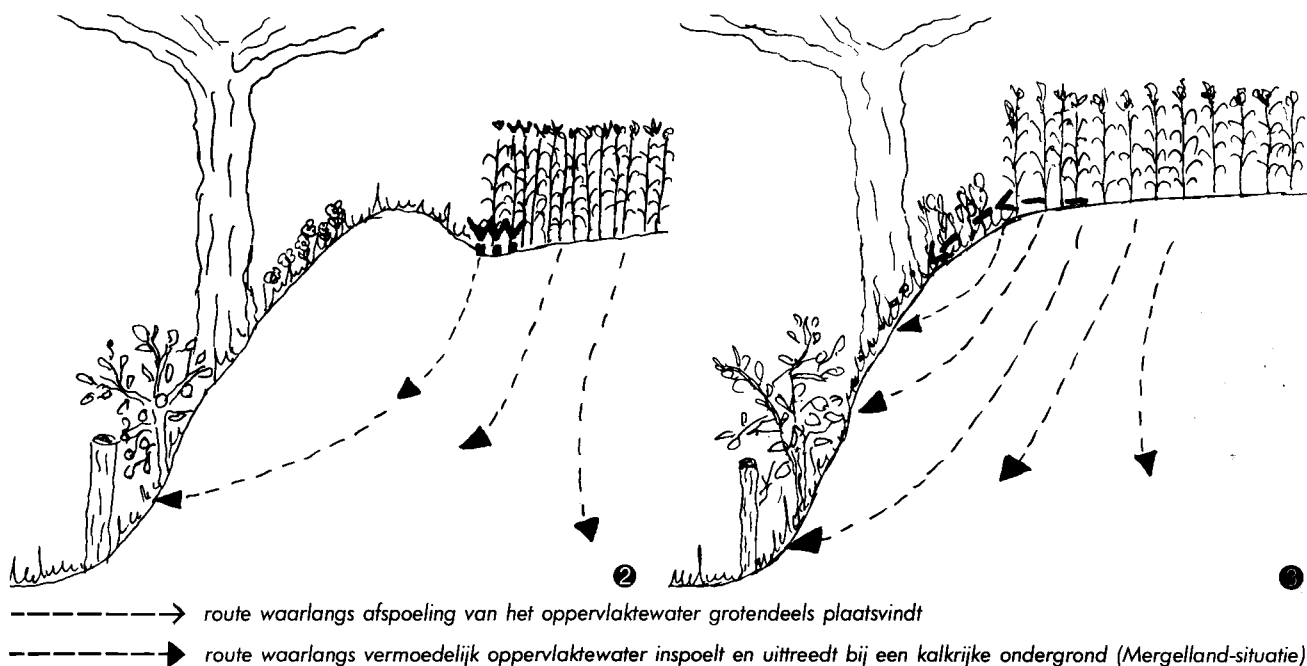
In figuur 2 en 3 wordt getracht weer te geven hoe door een andere inrichting en gebruik, waarbij maar een klein percentage landbouwgrond zowel aan de bovenzijde als aan de onderzijde van een graaf verloren gaat, er enerzijds een veelvoud van de huidige overlastsituaties opgeheven kunnen worden, en anderzijds een aantrekkelijke oplossing in het spanningsveld landbouwnatuur gevonden kan worden.

Figuur 1. Situatietekening holle weg "Klein Weegske" (gemeente Voerendaal).

Ligging van de permanente quadraten:

- 1 - halverwege helling
- 2 - in het dal
- 3 - nog hoger in de helling

Figuur 2. Dwarsdoorsnede van een graft die onder directe invloed staat van de bovenliggende akker, vóór de in dit artikel beschreven ingreep. De plantengroei bestaat vanwege de in- en afspoeling voornamelijk uit stikstofminnende soorten als o.a. grote brandnetel, kleefkruid, witte dovenetel en gewone bereklauw.

Figuur 3. Dwarsdoorsnede van eenzelfde graft ná de uitvoering van de hier voorgestelde natuurtechnische ingreep. Op de grens van de helling met het plateau wordt een topkam aangebracht in de vorm van een verbrede grenswal. Te verwachten valt dat hiermee zowel een groot deel van het afspoelend oppervlaktewater uit de graft geweerd wordt. Tevens zal door de verplaatsing van het inziingsgebied vermoedelijk alleen nog uittreding van dit water plaatsvinden op de lager in de graft gelegen delen (zie onderbroken lijnen). Als gevolg hiervan zal in de loop der tijd ook de floristische samenstelling van deze graften kunnen veranderen.

menstoeslag, zoals die ook reeds geïmplementeerd wordt in de Duitse situatie, een redelijke vergoeding ($\pm f 10,-$ per are) betaald kunnen worden aan de landbouwers die vrijwillig een onderhoudsovereenkomst aangaan (MÖLLER, 1984). Hierbij wordt de rand over een breedte variërend van 1 tot 5 meter niet meer als produktieve akker of weiland gebruikt, maar worden milieubelastende maatregelen als bemesten met kunstmest en het verspuiten van bestrijdingsmiddelen achterwege gelaten. Deze randen doen dan dienst als buffer tussen het kleine landschapselement en het cultuurland. Dit "rand"-effect heeft tot gevolg dat veel planten (klaproos, korenbloem) en diersoorten (zweefvliegen, vlinders) zich opnieuw in deze gradiëntzone kunnen vestigen. Omdat veel kleinere en middelgrote landbouwbedrijven in verhouding tot de grotere bedrijven veel meer "rand" in hun areaal hebben, zou hierdoor ook nog eens direct bijgedragen kunnen worden aan het instandhouden van een stuk werkgelegenheid in deze bedrijfstak.

Een globaal overzicht van de bedoelingen van dit plan staan weergegeven in figuur 2 en 3. Het plan gaat ervan uit dat er aan de bovenrand van een graft

weer een wal, in de vorm van een verhoogde en verbrede randzone ontstaat. Dit kan bereikt worden door jaarlijks over een minimale breedte van 2 meter naar de graft toe te ploegen, terwijl het andere gedeelte van de akker van de graft af geploegd wordt. Al naar gelang de flauwte van de helling zal dit een aantal jaren herhaald moeten worden, gezien de eindsituatie (figuur 3) waarbij de hoogte van de top van de wal boven de geul ligt die ontstaat door deze handelwijze. Eenzelfde effect, maar dan op korte termijn, kan bereikt worden door een graafmachine het eindresultaat zoals vermeld, te laten verwezenlijken. Deze eindsituatie waarbij de bovenrand van de wal minimaal 40 cm boven de onderrand van de geul ligt dient in alle navolgende jaren gehandhaafd te blijven. De inkomstenstoeslag dient dan berekend te worden aan de hand van de oppervlakte grond die zich bevindt tussen de graft en de geul en die dan uiteraard niet meer voor landbouwkundige doeleinden in aanmerking komt. Het voordeel naar de graft toe is dat zowel de inspoeling via het grondwater en de afspoeling van het oppervlaktewater in de loop der tijd zal afnemen. Hierbij is het echter ook noodzakelijk dat op het bovenliggende perceel

door een aantal landbouwkundige bewerkingen het erosiegevaar zoveel mogelijk wordt ingedamd. Hierbij kan gedacht worden aan het inzaaien van een groenbemester (in de braakperiode) en het telen van een hakvruchtgewas (ook maïs) en een graangewas naast elkaar tijdens de veldperiode. Om in de toekomst ervoor te zorgen dat geen overlast vanuit de belendende graft door bijvoorbeeld uitbreiding van het struweel zal plaatsvinden, zou het één- of tweejaarlijks onderhoud van deze stroken door de landbouwers zelf of door een behorende instantie uitgevoerd kunnen worden.* De doelstelling van het behoud van deze graften wordt op deze wijze tweeledig gediend.

* De Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL) is een beheerende instantie die thans in een 30-tal gemeenten in de provincie werkzaamheden uitvoert aan achterstallig onderhoud van kleine landschapselementen (grachten, halle wegen, knotbomen, drinkpoelen, bosjes kleiner dan 5 ha) (ANONYMUS, 1985). In het kader van deze werkzaamheden wordt voor de toekomst overwogen in hoeverre het uitvoeren van regulier onderhoud aan de elementen waaraan in het verleden reeds gewerkt is, tot de toekomstige werkzaamheden zal gaan behoren. De Stichting is gevestigd te Roermond, Swalmerstraat 65a, 6040 AD.

In de eerste plaats wordt de graft niet verder in grootte aangetast. Op de tweede plaats wordt door deze wallen een verdergaande afspoeling van grond over de totale lengte van de steilrand heen voorkomen.

Zeker als dit uitgevoerd zou worden in combinatie met de teelmaatregelen zoals voorgesteld in het voorontwerp van het nieuwe Streekplan Zuid-Limburg (ANONYMUS, 1986).

De innerlijke kwaliteit van de graften kan door het achterwege blijven van de verdergaande eutrofiëring in waarde toenemen. Dit betekent dat van oudsher karakteristieke flora- en faunaelementen weer een kans krijgen (NOOREN, 1982). Een zelfde weg zou gevolgd kunnen worden voor de landschapselementen die gehandhaafd c.q. ontstaan bij de op til zijnde herinrichtingen (Mergelland-Oost, Centraal Plateau, Ransdalerveld?).

CONCLUSIE

De in Zuid-Limburg aanwezige graften, maar ook de kalkgraslanden, taluds van (holle) wegen en de bosranden zouden profiteren van voornoemde beheersmethode waarbij de randen ontzien worden. Vergoedingen die nu reeds in Relatienotagebieden en in het kader van de R.O.L. (Regeling Onderhoudsovereenkomsten Landschapselementen) worden betaald, zouden uitgebreid kunnen worden. De E.E.G.-landbouwpolitiek, die gericht is op het beperken van de landbouwproductie, zou gelden beschikbaar kunnen stellen om deze beheersmaatregelen, die helemaal passen binnen hun beleid van de Bergboerenregeling, daadwerkelijk uit te voeren. Zowel de natuur, als de landbouwers, zouden bij een dergelijke ecologische benadering van het erosieprobleem van de akkers met de toepassing van deze natuurtechnische beheersmaatregelen binnen de landschapselementen, gebaat zijn.

SUMMARY

MANAGEMENT ON LYNCHETS AND THE DECREASING EXTENT OF THE EROSION PROBLEM

The changed agricultural land use and the disappearing of many small-scale landscape elements (hedges, lynchets, standard trees, sunken roads, pools) in the hills of South Limburg have, among other things, increased the possibility of erosion.

Next to taking agricultural measures (green manuring, strip-cropping, preserving or resowing grassland on steep slopes, keeping the

Tabel 1. Klein Weegske (Holle weg) gemeente Voerendaal

Opname 1-10-1985
Methode Braun-Blanquet
Opname plaatsen 1, 2 en 3 (figuur 1), Km-hok 62-14-51
In deze weg is in seizoen 1984/1985 achterstallig onderhoud weggewerkt door het IKL. (alleen aan de zuid/oost geëxponeerde zijde).

	1	2	3
Expositie	noord/west	zuid/oost	zuid/oost
Totale bedekking	100%	85%	95%
Bedekking boomlaag	10%	5%	5%
Bedekking struiklaag	50%	5%	5%
Bedekking kruidlaag	80%	80%	90%
Bedekking moslaag	10%	—	—
Oppervlakte p.q.	20 m ²	3 m ²	25 m ²
Aan bovenzijde begrensd door	weiland	akker met topkam	akker + kantrand
Soortnaam*	bedekking		
<i>Quercus robur</i> - Zomereik	r		
<i>Quercus petraea</i> - Wintereik	r	l	
<i>Fraxinus excelsior</i> - Gewone Es	+	r	r
<i>Salix spec.</i> - Wilg	r		
<i>Sorbus aucuparia</i> - Wilde lijsterbes	r		
<i>Rubus spec.</i> - Braam	2a		l
<i>Crataegus monogyna</i> - Eenstijlige meidoorn	r		
<i>Rosa spec.</i> - Roos		+	+
<i>Sambucus nigra</i> - Gewone Vlier			+
<i>Geranium robertianum</i> - Robertskruid	r	r	4
<i>Heracleum sphondylium</i> - Gewone bereklauw	+	l	r
<i>Cirsium arvense</i> - Akkerdistel	+		
<i>Equisetum arvense</i> - Heermoes	l	+	
<i>Satureja vulgaris</i> - Borstelkrans		r	
<i>Dactylis glomerata</i> - Kropaar	2a		+
<i>Vicia cracca</i> - Vogelwikke	+		
<i>Stachys sylvatica</i> - Bosandoorn	+		l
<i>Glechoma hederacea</i> - Hondsdraf	+	r	
<i>Sonchus arvensis</i> - Akkermelkdistel	r		r
<i>Taraxacum spec.</i> - Paardebloem		r	
<i>Arrhenatherum elatior</i> - Gewone glanshaver		+	
<i>Geum urbanum</i> - Geel nagelkruid		2a	
<i>Poa nemoralis</i> - Schaduwgras		l	
<i>Brachypodium pinnatum</i> - Gevinde kortsteel		l	
<i>Bromus sterilis</i> - IJle dravik		5	
<i>Urtica dioica</i> - Grote brandnetel		l	l
<i>Ranunculus acris</i> - Scherpe boterbloem		r	
<i>Galium aparine</i> - Kleefkruid		r	
<i>Viola hirta</i> - Ruig viooltje		r	
<i>Cerastium spec.</i> - Hoornbloem		+	
<i>Plantago lanceolata</i> - Smalle weegbree	l	r	
<i>Lamium album</i> - Witte dovenetel	l		r
<i>Anthriscus sylvestris</i> - Fluitekruid	l		

* Wetenschappelijke nomenclatuur volgens HEUKELS/VAN DER MEIJDEN, 1983. Flora van Nederland, 20e druk, Groningen.

Nederlandse naamgeving volgens VAN DER MEIJDEN & VANHECKE, 1986. Naamlijst van de flora van Nederland en België. Gorteria 13(5/6): 87-170.

content of the organic substances of the loessial/loam soil on the same level) it is necessary to maintain the small-scale landscape elements mentioned above, in order to fight erosion.

In this article a proposal is made to organize lynchets in such a way that the erosion problem will be fought in a much stronger way.

DANKWOORD

Bij deze bedankt de auteur de heer Henk Schmitz, medewerker bij de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL), voor de waardevolle opmerkingen bij het manuscript en mevr. Lea Boymans voor het vervaardigen van de tekeningen.

LITERATUUR

ANONYMUS, 1985. IKL Jaarverslag / voorlichtingsfolder. Roermond.

ANONYMUS, 1986. Voorontwerp Streekplan Zuid-Limburg. Hoofdgroep R.O.V., Provincie Limburg. Maastricht.

GELDERBLOM, L., R. KUIJSTERS & L. MEUSEN, 1985. Ecologische Infrastructuur en Landinrichting. Me-

dedeling 78, vakgroep Cultuurtechniek. Wageningen.

MÖLLER, D., 1984. Berücksichtigung ökologischen Belange in Flurbereinigerungsverfahren, Heft 74. Münster.

NELEMANS, M., 1979. De biologische betekenis van houtsingels in het Z.W.K., in het bijzonder voor loopkevers. Rijksuniversiteit Groningen.

NOOREN, M.J., 1982. Vegetatiekundige inventarisatie van houtwallen, heggen en andere beplantingsstroken in Nederland. RIN-rapport 82/7.

Arnhem.

SCHOUTEN, C.J., M.C. RANG en P.M.J. HUIGEN, 1985. De omvang en gevolgen van de erosie en wateroverlast in Zuid-Limburg. Utrecht.

VAN EIJSDEN, G.G. & A.C. IMESON, 1985. De relatie tussen erosie en enkele landbouwgewassen in het Ransdalerveld, Zuid-Limburg, Landschap 2: 133-142.

WESTHOFF, V. & E. WEEDA, 1984. De achteruitgang van de Nederlandse flora sinds het begin van deze eeuw. Natuur en Milieu 8, (7-8): 8-17.

RECENTE VONDST VAN EEN RINGSLANG (*Natrix natrix* L.) TUSSEN HECHTEL EN HELCHTEREN (PROV. LIMBURG, BELGIË) EN COMMENTAAR OP VERSPREIDINGSGEGEVENS

J. BURNY, B.P. 188, Makokou, Gabon

G. HANEKAMP, Rijksinstituut voor Natuurbeheer. Postbus 46, 3956 ZR Leersum

Op 18 juni 1985 vond de tweede auteur op de westzijde van de rijksweg N15 Hasselt-Eindhoven ca. 4 km ten zuiden van Hechtel een dode volwassen Ringslang (*Natrix natrix*). Het dier was kennelijk door het verkeer gedood, vrijwel zeker hoogstens een dag voor de vinddatum.

Het gaat hier niet om de eerste melding van de aanwezigheid van de Ringslang in de Kempen en aangrenzende gebieden, maar het betreft wel de enige ons bekende recente betrouwbare waarneming.

Hoewel het lichaam grotendeels was vermorzeld, kon de totale lichaamslengte op ca. 80 cm worden bepaald. Belangrijke kenmerken zoals de geelwitte vlekken achter de kop waren duidelijk te zien. Gezien de staat waarin het lichaam verkeerde en het feit dat de vakantiereis net was begonnen, zijn de resten niet verzameld.

De vindplaats ligt in het gebied van de bovenloop van de vallei van de Zwarte Beek.

DE VROEGERE MELDINGEN IN DE BELGISCHE KEMPEN EN IN DE BELGISCHE PROVINCIE LIMBURG

De aangestipte uurhokken in de recentste Belgische herpetologische atlas (PARENT, 1985: p. 168) en de inmiddels aan het licht gekomen gegevens:

A IN HET SCHELDEBEKKEN

1. B4-27: Kalmthout - De Nol (HAVERMANS, 1942);
2. B6-41: Oud-Turnhout - De Liere-man (ANONYMUS, 1983 en mond.

meded. G. Luyts, dec. 1985): introductie omstreeks 1975; geen recente waarnemingen);

3. C5-27, C5-37 en C5-38: Lichtaart (SCHREITMÜLLER, 1935) en recente introductie in het natuurreservaat De Zegge;
4. D6-48: Bokrijk (BAMPS, 1894);
5. D6-58: Diepenbeek (BAMPS, 1894);
6. D7-41: Genk - natuurreservaat De Maten (waarneming van G.H. Parent in 1954 of 1955);
7. E6-15: Wijer (BAMPS, 1894);
8. E6-25: Kortenbos (BAMPS, 1894);
9. E6-56: Heers (ANONYMUS, 1934);
10. E6-46: Borgloon (BAMPS, 1894);

B IN HET MAASBEKKEN

11. D7-26: Dilsen (mededeling van Mevr. H. Bronders-Lefever aan Parent in 1969);
12. E7-44: Eben-Emael (verschillende goed gedocumenteerde recente waarnemingen van C. Tihon; pers. mededelingen aan Burny).

Voor het Scheldebekken is bovendien een niet exact te localiseren melding voor de omgeving van Leuven te vin-

den in de Sélys Longchamps, 1842: p. 175.

Op de kaart in PARENT (1985) zijn bovendien ook de hokken C7-57 en E7-14 aangestipt. Ze slaan respectievelijk op een gegeven uit Echt en uit Maastricht. Beide zijn overgenomen van de verspreidingskaart in de voorlaatste Nederlandse herpetologische atlas (BERGMANS, PARENT en DE FONSECA, 1981). In dat werk en in de inmiddels verschenen nieuwe atlas van de Nederlandse amfibieën en reptielen (BERGMANS en ZUIDERWIJK, 1986) zijn voor de aan Belgisch Limburg grenzende gebieden in Noord-Brabant en Zuid-Limburg verschillende verspreide Ringslangmeldingen opgenomen (zie ook VAN BUGGENUM en HERMANS, 1986).

C NIET-GEKARTEERDE MELDINGEN

Aan het hierboven opgesomde lijstje van 12 gegevens kunnen voor de Limburgse Kempen en voor de Demervallei enkele niet-bevestigde meldingen worden toegevoegd. Het gaat om de hardnekkige berichten als zouden er af en toe Ringslangen zijn gezien in het vijfvergebied te Zonhoven, Kuringen en Zolder, waarvan de eerste auteur reeds eerder melding maakte (BURNY, 1984); over een jeugdwaarneming van J. Bijnens (Gellik) in de benedenloop van de Ziepbeek te Rekem; om een tweedehandse, mondelinge mededeling over een mogelijke, recente waarneming van een Ringslang in de benedenloop van de Bosbeek te Neeroeteren; om de vermelding van de aanwe-